

ПОДАРУНКОВІ МІНІАТЮРНІ КНИЖКИ

Леопольд фон
Захер-Мазох

ВЕНЕРА В ХУТРІ

Харків
ФОЛІО
2025

Венера в хутрі

Я мав приємне товариство. Навпроти мене перед величезним коминком сиділа Венера, та не якась там світська дама, що під таким іменем вела війну супроти ворожої статі, як, скажімо, мадемуазель Клеопатра, а справжня богиня Кохання.

Вона сиділа у фотелі, розпаливши в коминку тріскотливий вогонь, відсвіт якого багряними язиками лизав її бліде обличчя з білими очима та час до часу ступні, коли вона простягала їх до вогню, намагаючись зігріти.

Її обличчя було прекрасним, незважаючи на мертві кам'яні очі, однак це й усе, що я бачив у ній. Величава богиня загорнула своє мармурове тіло в розкішне хутро й, тремтячи від холоду, згорнулася клубочком, наче кішка.

— Ніяк не збагну, вельможна пані! — вигукнув я. — Холоднеча давно минула, вже два тижні розкошує чудова весна! Напевно, ви хвилюєтесь...

— Красно дякую за таку весну! — озвалася богиня глибоким крем'яним голосом і божественно чхнула, а тоді ще раз. — Слово честі, я не можу цього знести й починаю розуміти...

— Що саме, вельможна пані?

— Я починаю вірити в неймовірне, досягати незбагненне. Я раптом зрозуміла німецьку жіночу добропорядність і німецьку філософію. Мене вже зовсім не дивує, що ви, на півночі, не спроможні кохати, ба, навіть уявлення не маєте, що таке Кохання.

— Дозвольте, мадам! — спалахнув я обурено. — Я напевно не давав вам жодного приводу...

— Так-так, ви... — богиня чхнула втретє, з не повторною грацією стріпнувши плечима. — Саме тому я завжди прихильно до Вас ставилася і навіть провідую час до часу, хоча щоразу, незважаючи на свої хутра, застуджуюся. Пригадуєте, як ми вперше зустрілися?

— Як таке забути! Ви мали тоді пишні каштанові кучері, карі очі, пурпурові уста, але я одразу впізнав вас за витонченими рисами обличчя та оцією мармуровою блідістю. Ви завжди носили

фіалкового кольору оксамитову кацабайку, оздоблену білячим хутром.

— Так, вас заворожило моє вбрання, а як швидко ви вчилися...

— Це ви навчили мене Кохання. Ваше життєрадісне богослужіння змусило мене забути про все на світі!

— А якою несхитно вірною я вам була!

— Гм, щодо вірності...

— Невдячний!

— Я не маю наміру вам докоряти. Хоч ви й божественна жінка, та все ж жінка, тож у коханні жорстока, як усі жінки...

— Ви називаєте жорстокістю, — жваво підхопила богиня, — те, що є стихією чуттєвості, радісного кохання, природою жінки, зрештою: віддаватися, коли кохаєш, і любити все, що припадає до вподоби...

— Хіба для серця, яке кохає, може бути щось жорстокішим, ніж невірність коханої? — запитав я.

— Ах! — нетерпляче вигукнула вона. — Ми вірні, доки кохаємо. Ви ж вимагаєте від жінки

вірності й без кохання, пристрасті без насолоди... То хто жорстокіший — жінки чи чоловіки? Ви тут, на півночі, занадто поважно, занадто обтяжливо сприймаєте кохання. Говорите про обов'язки там, де мова може йти тільки про задоволення.

— Так, мадам. Зате в нас дуже трепетні й добропорядні почуття, а ще — тривалі стосунки...

— А попри все — вічна непогамовна, ненаситна туга за голим, неприкритим язичництвом, — урвала мене мадам. — Однак те кохання, що є найвищим тріумфом, що несе в собі неперевершену радість, вам, дітям сучасності, схильним до копірسانня в собі, не годиться! Таке кохання для вас катастрофа! Тільки-но вам закортить невимушеності, ви стаєте вульгарними. Природність видається вам чимось ворожим, з нас, розвеселених богів Греції, ви поробили демонів, а з мене чортицю! Мене ви спроможні хіба ляяти й проклинати або ж приносити в жертву самих себе, охоплених вакханальним безумством, на мій вівтар. Якщо ж комусь із вас вистачить мужності поцілувати мої вишневі уста, сміливцеві стелиться одна дорога — босоніж у покайному рубищі на прощу

до Риму зі щирим сподіванням у душі, що після каяття нараз забує цвітом сухий штурпак, тоді ж, як під моїми ногами дружно розпускаються троянди, фіалки та мирта, та вам не дано відчувати їхніх пахощів. Що ж, задихайтесь у своїх північних туманах і димах християнських кадил; дайте нам, язичникам, упокоїтись під каміняччям, під лавою; не відкопуйте нас! Не для вас будували Помпеї, наші вілли, наші купальні та храми! Вам не потрібні жодні боги! Нам холодно у вашому світі!

Мармурова красуня закашлялася і щільніше обгорнула плечі темним соболиним хутром.

— Красно дякуємо за класичну лекцію! — озвався я. — Але ви не можете заперечувати того, що чоловік і жінка у вашому веселому сонячному світі, так само, як у нашому, туманному, за природою вороги; що кохання лише на короткий час поєднує їх в одне ціле, в істоту з єдиним помислом, єдиним відчуттям, єдиною волею, щоб згодом ще більше роз'єднати, і — це ви знаєте не згірш за мене — той, хто не зуміє взяти гору, дуже швидко відчує на своїй шиї ногу іншого...

— Зазвичай, це — нога жінки на шиї чоловіка, — глузливо зауважила пані Венера. — Про що ви, знову ж таки, знаєте не згірш за мене...

— Ваша правда, тому я не створюю собі жодних ілюзій...

— Треба гадати, що тепер ви мій раб без ілюзій, і я можу топтати вас без жалю?

— Мадам!

— Хіба ви ще мене не знаєте? Так, я жорстока — якщо вже так вам до смаку це слово — хіба ж не маю права такою бути? Чоловік жадає, а жінка — жадана; оце й уся, однак вирішальна перевага жінки. Природа віддала чоловіка їй на поталу за його хіть, а жінці, яка не зуміла зробити чоловіка своїм лакеєм, своїм рабом, своєю іграшкою, зрештою, щоб потім легко, потішаючись, його зрадити, просто бракує розуму.

— Але й принципи у вас, шановна! — вибухнув я, щиро обурений.

— За ними — тисячолітній досвід, — насмішувато відповіла богиня, перебираючи білими пальчиками темне хутро. — Що відданішою задемонструє себе жінка, то швидше протверезіє

від кохання чоловік і стане владним самодуром. І навпаки: що жорстокіше й зрадливіше вона поводитиметься, що більше збиткуватиметься з чоловіка, що фривольніше гратиметься його почуттями, що менше виказуватиме милосердя, то пекельніше розпалюватиме його жагу — він буде обожнювати й кохати її усім серцем. Так було споконвіку, від Гелени та Далілі аж до Катерини II та Лоли Монтес.

— Не можу заперечувати, — відповів я. — Найзаваливішим для чоловіка є образ прекрасної, пристрасної, жорстокої деспотки, яка заради примхи погордливо й без жалю міняє своїх коханців...

— Та ще й зодягнена в хутра, — додала богиня.

— Як ви здогадалися?

— Я ж бо знаю ваші смаки...

— А знаєте, відтоді, як ми бачилися з вами востаннє, ви стали кокетливішою, — зауважив я.

— Наскільки, смію запитати?

— Я веду до того, що прекрасніших за ось це темне хутро шатів для вашого білого тіла годі й шукати і що вам...

Богиня засміялася.

— Вам наснилося! — голосно вигукнула вона. — Прокиньтесь! — і схопила мене за руку своєю мармуровою долонькою. — Та прокиньтесь ж! — знову прогрімів мені над вухом її глибокий грудний голос.

Я насилу розплющив очі й побачив руку, що мене термосила, однак рука ця мала, на диво, бронзову засмагу, а голос виявився охриплим проспиртованим голосом мого козачка, що стояв переді мною у повний зріст — майже шість футів заввишки.

— Уставайте ж бо! — не вгавав він. — Ото сором який!

— Чому сором?

— Сором засинати в одязі та ще й із книжкою, — козачок обер оплавлений віск зі свічок і підняв томика. — З книжкою... — він розгорнув обкладинку — Геґеля. До того ж найвищий час збиратися до пана Северина. Він чекає нас на чай...

— Дивний сон, — мовив Северин, коли я закінчив розповідь, оперся ліктями на коліна, поклавши

обличчя на витончені руки, помережані ніжними жилками, і поринув у задуму.

Я знав, що тепер він довго не поворухнеться, навіть не дихатиме — так воно й було. Його поведінка анітрохи мене не дивувала, ми приятелювали вже майже три роки, тож я звик до всіх його дивацтв. А дивакуватим Северин таки був, цього не заперечиш, хоча аж не тим небезпечним шаленцем, за якого його мали не лише найближчі сусіди, а й увесь Коломийський повіт. Цей чоловік був мені не просто цікавим — за що й мене вважали трохи несповна розуму, — а ще й надзвичайно симпатичним.

Як на галицького діди́ча шляхетного роду і як на його вік — Северинові ледь перейшло за тридцять — він відзначався надзвичайно тверезим розумом, поважністю, ба навіть педантичністю. Жив за напівфілософською-напівпрактичною системою, якої скрупульозно дотримувався, ледь не за годинником, а ще за термометром, барометром, аерометром, гідрометром, Гіппократом, Гүфеландом, Платоном, Кантом, Кніґте та лордом Честерфілдом. Правда, Северин інколи страждав

непогамовними нападами жаги, коли він готовий був головою проламати стіну. Такої миті ніхто не хотів би опинитися йому на шляху.

Доки він ось так німував, у коминку виспівував вогонь, співав великий статечний самовар і старовинне, успадковане від пращурів, крісло-гойданка, у якому я кутив сигару, і цвіркун у старих стінах виспівував також. Я обводив поглядом небачене начиння, скелети тварин, опудала птахів, глобуси, гіпсові фігурки, якими напхот була напхана Северинова кімната, аж доки випадково мені впала в око картина, яку я не раз уже бачив, та щойно сьогодні в червоних відблисках вогню з коминка вона мене неймовірно вразила.

То було велике полотно, намальоване олійними фарбами у виразній, насиченій барвами манері бельгійської художньої школи. Саме зображення було доволі дивне.

Вродлива жінка — сонячний усміх на витонченому обличчі, зібране тугим античним вузлом волосся, наче інеєм, припорошене білою пудрою, голе тіло загорнене в темне хутро — спочивала, опершись на руку, на канапі; правою рукою вона

гралася нагайкою, недбало поклавши босу ніжку на чоловіка, який лежав перед нею, немов раб, немов пес, і цей чоловік із гострими, однак витонченими рисами обличчя, на якому лежала печать нестерпного смутку й палкої жаги, який дивився на неї полум'яним мрійним поглядом мученика — цей чоловік, що правив за ослінчика для ніг діви, був Северином, але без бороди і, як видавалося, років на десять молодший за нинішнього.

— «Венера в хутрі»! — скрикнув я, показуючи на картину. — Такою я бачив її уві сні!

— Я — теж, — відповів Северин. — Тільки сон той був наяву.

— Як?

— Ах! Така безглузда історія!

— Мабуть, твоя картина навіяла мені мій сон... — вів я далі. — Розкажи мені нарешті, у чому річ. Вочевидь, ця жінка відіграла якусь роль у твоєму житті, до того ж, вагому, як я собі мислю, але сподіваюся почути від тебе докладнішу розповідь...

— Поглянь ось на цю картину, — сказав мій ди-вакуватий друг, проігнорувавши моє запитання.

Інша картина була чудовою копією «Венери з люстерком» Тиціана з Дрезденської картинної галереї.

— То що ти хочеш цим сказати? — поцікавився я. Северин підвівся і тицьнув пальцем у хутро, у яке Тиціан одягнув свою богиню кохання.

— Тут також «Венера в хутрі», — мовив він, усміхаючись. — Не думаю, що старий венеціанець зробив це з наміром. Він просто намалював портрет якоїсь вельможної куртизанки, а що був чоловіком гречним, то люстерко, у якому вона з холодною пихою розглядала свою величаву вроду, змусив тримати Амура, що, вочевидь, нудився від такої роботи. Ця картина — майстерне підлабузництво на полотні. Пізніше якийсь «знавець» епохи рококо охрестив даму Венерою, а хутро деспотки, у яке загорнулася красуня-модель Тиціана радше зі страху підхопити нежить, ніж зі цноти, стало символом тиранії і жорстокості, що криються в жіночому естві та вроді. Та досить про це! Цей варіант портрета постає перед нами найдошкульнішою сатирою на наше кохання. Венера, яка десь, на абстрактній

півночі, у холодному християнському світі, змушена загортатися у важке просторе хутро, щоб, бува, не застудитися...

Северин засміявся і прикурих цигарку.

Тієї миті розчахнулися двері й до кімнати увійшла гарна повнотіла білявка з розумними привітними очима, одягнена в чорну шовкову хламиду. Вона принесла нам холодне м'ясиво та варені яйця до чаю. Северин взяв одне яйце і надбив його ножем.

— Хіба я не казав тобі, що люблю яйця, зварені на м'яко?! — гаркнув він так роздратовано, що молода жінка аж затремтіла.

— Але ж, Северку, любчику... — прожебоніла вона перестрашено.

— Що — Северку! — закричав мій приятель. — Ти повинна мене слухатися, слухатися, розумієш? — і він зірвав із цвяха канчука, який висів поряд із його зброєю.

Вродлива жінка, немов налякана лань, притьмом вибігла з покоїв.

— Чекай-но лишень, я тебе ще впіймаю! — гукнув Северин їй навздогін.

— Ой, Северине! Як ти можеш так поводитися з таким гарним дівчам? — дорікнув я, поклавши долоню на його руку.

— Ти тільки поглянь на цю жінку! — мовив він, жартівливо мені підморгнувши. — Якби я до неї ластився, вона б мені зашморг на шию накинула, а за те, що я виховую її канчуком, вона мене обожнює.

— Пусте!

— Де там пусте! Тільки так і треба муштрувати жінок!

— Про мене, живи собі хоч як паша в гаремі, тільки не треба вибудовувати мені жодних теорій...

— Чом би й ні! — жваво відгукнувся Северин. — Ніде так влучно не пасує фраза Гете «мусиш бути молотом або ж ковадлом», як у стосунках між чоловіком і жінкою; це визнала, до речі, вельможна Венера з твого сну. У пристрасі чоловіка — влада жінки, і вона вміло нею користується, якщо чоловік ловить гав. Він має тільки один вибір: стати тираном або ж рабом жінки. Досить йому піддатися жінці, то й не зчується, як запхає голову у ярмо, ще й покуштує батога.

— Які дивні крайнощі!

— Жодних крайнощів, тільки досвід! — заперечив Северин, кивнувши головою. — Я скуштував батога, не жартую! Наука пішла мені на користь... Хочеш прочитати як?

Він підвівся, вийняв зі свого масивного письмового стола невеликий рукопис і поклав переді мною.

— Ти колись запитував мене про ту картину. Я вже давно заборгував тобі пояснення... Ось, читай!

Северин сів до коминка, повернувшись до мене спиною, і, здавалося, дрімав з розплющеними очима. Знову запала тиша, знову виспівував вогонь у коминку, і самовар, і цвіркун у старих стінах. Я розгорнув рукопис і прочитав: «Сповідь перечуленого». На полях рукопису замість епіграфа красувалися перефразовані рядки з «Фауста»:

*Ех ти, жевжику, довірливий і перечулений,
Водить за ніс тебе жінка!*

Мефістофель

Я перегорнув титульну сторінку і читав далі:
«Усе, написане нижче, я уклав зі свого колишнього
щоденника, бо нікому не до снаги відтворити ми-
нуле неупереджено, а так усе збереже свіжі барви,
барви реального часу».

Гоголь, цей російський Мольєр, каже — ось
тільки, де саме — та десь! — що у справжньої
музи гумору з-під сміхотливої маски струме-
ніють сльози.

Прекрасний вислів!

Якось дивно мені на душі, коли я пишу ці рядки.
Повітря видається мені напоєним тремким духмя-
ном квітів, від якого мені забиває памороки і бо-
лить голова; в'юниться дим із коминка, сплітаючись
у чудернацькі образи, в маленьких сивобородих
карликів, які глузливо тицяють у мене пальцями,
амурчики з пухкенькими щічками гоцають верхи
на бильцях мого крісла і на моїх колінах; я мимо-
волі всміхаюся, навіть голосно регочу, описуючи
свої пригоди; і все ж пишу я не звичайним чорни-
лом, а багряною кров'ю, що цебенить із мого серця,

бо всі його колишні, давно зарубцьовані рани раптом відкрилися, воно стискається і болить; то тут, то там на папір зрониться сльоза.

Спроквола спливають дні на маленькому карпатському курорті. Нікого не бачиш, і тебе ніхто не бачить. Така нудьга бере, хоч сідай виплітати якусь ідилічну історійку. Я маю стільки вільного часу, що міг би намалювати цілу картинну галерею, міг би на весь сезон забезпечити театр новими п'єсами, а десятком віртуозам, дуетам та тріо — концерти своїми музичними творами, але — що це я плету! — урешті-решт я встигаю не так багато: натягнути полотно, розгладити аркуші, розлініювати нотний папір, бо я — ах!.. Тільки не треба вдавати встиду, друже Северине! Можеш дурити інших, але не себе! — отже, я лишень дилетант; дилетант у малярстві, поезії, музиці та ще в деяких так званих безхлібних мистецтвах, які в наші дні приносять своїм майстрам нечувані прибутки, рівні міністерським чи навіть прибуткам заможних магнатів, та насамперед — я дилетант у житті.

Досі я жив, як малював чи писав поезію, тобто ніколи не йшов далі ґрунтування полотна, планування, першого акту або ж першої поетичної строфи. Є люди, які все починають, але нічого не доводять до кінця, саме до таких людей належу і я.

Та що це я плету?

До справи.

Я лежу грудьми на підвіконні, вихилившись з вікна, і доходжу висновку, що гніздечко, у якому я змагаюся з відчаєм, дуже навіть романтичне. Яка панорама синіх гір, що височать могутньою грядою, оповиті пахучим золотистим сонячним серпанком! З височини сріблястими стрічками в'юняться стрімкі потічки; а яке прозоре сине небесне шатро, підперте засніженими вершинами; які зелені та свіжі порослі лісами схили, полонини, на яких випасаються невеликі отари овець; унизу золотіють хлібні ниви — там жнуть жінці, то ховаються, згинаючись, між колоссям, то виринають знову.

Будинок, де я мешкаю, стоїть дуже усамітнено посеред своєрідного парку чи лісу, а чи чагарнику — це можна назвати, як заманеться. Окрім

мене тут ще лігує одна вдова зі Львова та домогосподарка пані Тартаковська, похилого віку жіночка невеличкого зросту, яка щодня стає щораз старішою та нижчою, а ще старий кульгавий на одну лапу пес і молоденька кицька, яка весь час бавиться клубком пряжі, що належить — так я собі гадаю — вродливій удові.

Вона й справді гарна, ота вдова, ще дуже юна, їй виповнилося щонайбільше двадцять чотири роки, і надзвичайно багата. Вона мешкає на другому поверсі, а я — на першому, біля самої землі. Її вікна завжди зачинені зеленими жалюзі, балкон густо порослий в'юнкими рослинами. Зате я маю унизу гарненьку затишну альтанку, обвиту каприфолієм; там я читаю, пишу, малюю, співаю, як пташка у вітті дерев. Мені видно звідти балкон. Деколи я справді поглядаю на нього, і тоді час до часу крізь густе зелене мереживо мерехтить її біла сукня. Вродлива жінка, власне кажучи, не надто мене цікавить, бо я закоханий в іншу до того ж цілком безнадійно, як лицар Тоггенбург чи шевальє в «Манон Леско» — моя кохана витесана з каменю.

У саду серед чагарів є маленька чудова галявинка, де мирно випасаються дві приручені косулі. На цій галявині стоїть кам'яна статуя Венери, оригінал якої, якщо не помиляюся, десь у Флоренції. Ця Венера — найпрекрасніша жінка, яку я будь-коли бачив у своєму житті.

Щоправда, це мало про що свідчить, бо я зустрічав у своєму житті небагато не те що гарних, але й просто жінок. Я і в коханні дилетант, ніколи не йшов далі, так би мовити, ґрунтування полотна, першого акту.

Навіщо суперлативи, якщо краса сама собою вже неперевершеність.

Досить того, що ця Венера прекрасна, і я кохаю її так пристрасно, так болісно і щиро, так шалено, як тільки можна кохати жінку, яка завжди відповідає на кохання незворушно однаковим, незворушно спокійним кам'яним усміхом. Так, я їй по-справжньому поклоняюся.

Часом, коли сонце нещадною спекою розморює дерева, я лежу під зеленим шатром молодого бука й читаю; часто я відвідую свою холодну жорстоку кохану навіть уночі, припадаю обличчям до

студеного каменя, на якому вона стоїть, і молюся до неї. Це годі описати: коли сходить місяць — а саме з'явився молодик — і пливе поміж деревами, устеляє галявину срібним глянцем, богиня стоїть, ніби нараз просвітліла, ніби купається у його м'якому сяєві.

Якось повертаючись зі своєї молитви, я несподівано помітив на одній з алей, що ведуть до будинку, осяяну місяцем, білу, наче мармур, жіночу постать, відділену від мене тільки зеленою шпалерою дерев. Мені здалося тієї миті, що прекрасна мармурова жінка змилосердилася наді мною, ожила й пішла за мною услід. Нараз мене охопив панічний жах, серце ледь не вистрибнуло з грудей, та замість того, щоб...

Та що казати, я ж дилетант! Як завжди, далі першої строфи не пішов, навпаки, щодуху кинувся навтьоки...

Яка випадковість! Єврей, який торгує фотографіями, підкинув мені в руки світлину мого ідеалу. Це — маленький аркуш, копія «Венери